

משנת הצל"ח

• ממושנתו של רבינו יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל בעל ה'נודע ביהודה' על סדר פרשיות השבוע ומועדי השנה •

פרשת משפטים

תוכן ענינים

דין שֶׁקֶת בבהמה בשוכר ששכר בהמה ונתעכב מלהחזירו • יישוב הדין שמועיל לומר תשעים פעמים 'מוריד הטל', אף לר' יהודה שבקירב גניחותיו פטור • ביאור הגמרא ש'כספו לא נתן בנשך' היינו שמלוה שלא בריבית • ביטול ברוב א"צ חד בתרי אלא יותר מן המיעוט • בשיעור המתנה שיש שעות בין בשר לחלב • ימי אדם קצובים לו לפרוע חובו המוטל עליו להלשים נפשו • שלושת הימים ה' ו' ו' בסיון נקראו מותן תורה • ביאור 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות' לשון רבים • ביאור הקרא 'ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח' על דרך הפשט

שו"ת נודע ביהודה

אליבא דהילכתא

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן
ורפא ירפא. (כא, יט)

דין שֶׁקֶת בבהמה בשוכר ששכר בהמה ונתעכב מלהחזירו

תשובה שלום לכבוד הרב המאור הגדול כבוד מוהר"ר הירש נר"ו
אב"ד ור"מ דק"ק סאנטאב.

אשר שאל באחד ששכר מחבירו סוס לרכוב עליו למקום פלוני ולחזור, ואמר לו שהוא רחוק כ"ב פרסאות וכן הוא באמת, ואמנם נתעכב בדרך בהליכתו ובחזרתו שלשה שבועות, מחמת שנתגדלו הנהרות ממי הגשמים בכמה מקומות בדרך הזה, ואמנם בעת שאין הנהרות מתרבים אז הרגילות לילך הדרך ההוא בהליכה ובחזרה רק זמן שבעה ימים, והמשכיר טוען שישלם לו השכירות על חד שלש, כפי עכובו בדרך שהיה על חד שלש באשר שהוא המשכיר מעולם לא הלך בדרך ההוא ואיננו בקי בו ולא היה יודע שיש שם נהרות שרגילים להתגדל, והשוכר שרגיל ובקי במקומות ההם ששם ארץ מולדתו היה לו לגלות להמשכיר שיש נהרות שם שרגילים להתגדל.

א. ה"ה ר' צבי הירש הלוי לעזו בעל מחבר ספר ארץ צבי.

ב. ז"ל המחבר שם: ראובן השכיר בהמתו לשני ימים לילך ולחזור, ובחזרתו ביום השני גדל הנהר עד שהוצרך לעכב יום אחד, אם שכרה לימים פשיטא שצריך ליתן לו שכירות כל יום ויום, ואם שכרה למקום פלוני ולחזור, או ששכרה לשני ימים והזכיר המקום שרוצה לילך שם וידוע שהוא מהלך שני ימים ועכבו הנהר, אם לא היה רגיל להתגדל, פסידיא דבעל בהמה, ואם היה רגיל להתגדל, והשוכר מכיר ענין הנהר ולא המשכיר, פסידיא דשוכר, ואם שניהם ידעו, פסידיא דבעל בהמה.

ג. בשו"ע שם: השוכר פרה מחבירו ונולדה בה מכה בפשיעת השוכר שלא מחמת מלאכה, יש אומרים שהוא פטור מלשלם, כיון שסופה להתרפאות מאותה מכה לא היה אלא שבת, ואין שבת בבהמה, לפיכך אם מתבטלת כמה ימים פטור, כיון שסופה להתרפאות. ויש מחייבים. [וברמ"א:] והסברא הראשונה נראה עיקר.

ד. ולפי תירוצו זה אף אם עמדה בטילה ממלאכה משלם על כל הימים, כיון שיריד בתורת שכירות, משא"כ לפי תירוצו הראשון פטור על זה דנחשב כשבת. ורבינו בשו"ת נודע ביהודה שם בסימן נ"ז (שאחר סימן זה - סימן נו) כתב להלכה כהתירוצו הראשון, וז"ל רבינו שם: בע"ה פראג יום ד' ח' אדר השני תקמ"ג לפ"ק. תשובה,

והשוכר השיב, כן הדבר שידעתי שהנהרות ההם רגילים להתגדל, אך סברתי כשם שכאן נעצרו הגשמים זה ימים רבים כן ג"כ מסתמא גם שם לא ירדו ריבוי הגשמים ולא יתגדלו הנהרות ולכן לא הודעתין כלום מהתגדלות הנהרות.

והביא מעלתו הדין המפורש בסימן ש"י סעיף ג' שאם רגיל להתגדל והשוכר יודע ענין הנהר ולא המשכיר פסידיא דשוכר². ואמנם הקשה על זה ממה שפסק בסוף סימן ש"ז (סעיף ו) שאין דין שבת בבהמה³.

דע, שבילדוטי בלמדי עם תלמידים חושן משפט הוקשה לי זה, והייתי רגיל לתרץ שבסימן ש"י באמת אינו חייב לשלם רק יום אחד יותר והיינו יום השלישי והרי באותו יום רכב עליה, אבל אם עכבו הנהר ימים הרבה, כל אותן הימים שעמדה הבהמה בטלה חוץ משני ימים הראשונים באמת אינו חייב לשלם, והוא הדרך הראשון שכתב מעלתו, כן הייתי רגיל לפרש בילדוטי, ואמנם אח"כ חזרתי ותיצנתי, דשאני היכא שירד מתחלה בתורת שכירות אף ששכרה רק למקום ההוא מ"מ כל זמן שלא החזירה למרא עדיין היא מושכרת בידו וחייב לשלם שכירותה, כיון שהוא ידע מרגילות הנהר היה לו להתנות על זה⁴.

שולמא ימטי לכבוד אהובי א"נ, הרב הגדול המופלג ומושלם במעלות, כבוד מוהר"ר יאקב נ"י אב"ד דק"ק דרעזניץ.

אשר הקשה אהדידי בחושן משפט סוף סימן ש"ז (סעיף ו) פסק שאין שבת בבהמה, ובסוף סימן ש"י (סעיף ג) פסק בעכבו הנהר שצריך השוכר לשלם, ואמאי, והלא אפילו פשע ועכב בהמת חבירו במזיד פטור. לכאורה יפה הקשה, אבל באמת אין הכוונה בסוף סימן ש"י שישלם עבור זה שביטלה, אבל כך הכוונה שאם שכרה למקום פלוני ולחזור, או ששכרה לשני ימים והזכיר המקום שהוא רוצה לילך לשם וידוע שהוא מהלך שני ימים וכו', והך 'וידוע' שהוא מהלך שני ימים' קאי נמי ארישא ששכרו למקום פלוני, וא"כ ארימין דסתמו כפירושו שלא השכירו רק לשני ימים וביום השני גדל הנהר, והוצרך לעמוד כל היום ההוא וביום השלישי חזר, וכיון שהשוכר היה יודע דרך הנהר והמשכיר לא ידע שדרך הנהר להתגדל, על השוכר היה להודיע, וכיון שלא התנה פסידיא דידיה הוא, ובסוף היום השני כלה השכירות וחייב לשלם כפי השכר שקצב לו, וביום השלישי שחזר לדרכו, א"כ נשתמש בבהמת חבירו וצריך לשלם שכר יום השלישי שזה אינו שבת רק שכירות שנשתמש בה, ובאמת אם היה עיכוב הנהר בסוף יום שני קרוב לביתו והיה עומד כמה ימים לא היה צריך לשלם רק בעד שעה אחרונה שנשתמש לבוא

שאנו נעשה מועד עד שיגה ג' פעמים בג' ימים, אבל ג' פעמים ביום אחד לא מהני, עד כאן.

ונראה לע"ד לתרץ דעת הר"מ, דודאי מוכח דגם ר' יהודה סובר האי קל וחומר דר' מאיר דקירב עדיף מריחוק. ונציע סוגיית הגמ' במסכת בבא קמא דף כ"ד ע"א, ור' מאיר מאי טעמא, דתניא אמר ר' מאיר ריחוק נגחותיו חייב קירב נגחותיו לא כל שכן, אמרו לו זבה תוכיח שריחקה ראיותיה טמאה קירבה ראיותיה טהורה, אמר להן הרי הוא אומר וזאת תהיה טומאתו בזובו תלה הכתוב את הזב בראיות ואת הזבה בימים, (עכ"ל הגמ'). [וכתבו ה]תוספות בד"ה הרי הוא אומר וזאת, ואם תאמר כל שכן השתא דאיכא למימר תוכיח דמיטע קרא בהדיא, ויש לומר דהכי קאמר דהתם גלי קרא דלא שייכא התם סברא של קירוב וריחוק, שאין שם הטעם תלוי משום דמוחזק בכך רואה, אלא דגזירת הכתוב הוא דבשלשה ימים היא זבה, אפילו אם יבוא אליה ויאמר ודאי לא תראה עוד, (עכ"ל התוספות)...

ועכשיו נבוא להבין דעת ר' יהודה... אמנם יש לפנינו דרך שליש, שגם ר' יהודה מודה לסברת ר' מאיר דריחוק גרע מקירוב, והקל וחומר הוא סברא מעליא, רק ר' יהודה סובר זבה תוכיח, שגם שם יש קל וחומר זה ורחמנא מיעטיה, ואם כן חזינן גזירת הכתוב בזבה, שאף שרגילה ומוחזקת לראיות יותר בקירוב ראיות אף על פי כן רחמנא טיהרה, ובריחקה ראיותיה טמאה הכתוב משום שעלולה לראיות אף שאינה עלולה כל כך כמו קירבה, הכי נמי בשור המועד גם כן גזירת הכתוב שאינו חייב כי אם בריחוק נגחותיו, אף שיותר מורגל ליגח בקירוב מכל מקום לא חייבו הכתוב רק בריחוק, מטעם זבה תוכיח^ט, וכדרך כל סוגיית קל וחומר ויוכיח שבש"ס, דאטו משום דאמרין יוכיח משום הכי זה אינו חמור מזה, שהרי אנו רואין שזה חמור מזה, ואף על פי כן אנו אומרים פלוני יוכיח, שגם כן חמור כזה ואין הדין כן הכי נמי בזה, וכל הש"ס מלא מזה.

ולפי זה שר' יהודה מודה לסברת ר' מאיר דקירב נגחותיו יותר מועד הוא ליגח, אלא שאין לחייבו שהרי זבה תוכיח, דבר זה שייך בדין שיש בו חיוב או פטור או טמא או טהור, שייך לומר הן אמת שחמור יותר ואף על פי כן התורה לא חייבתו או לא טמאתו, אבל בדבר שאנו מסופקים אם נעשה בו הרגל זה, כגון בספק אמר משיב הרוח בפסח, שעד שלשים יום מוקמינן ליה אחזקתיה שאמר, ואחר שלשים יום אמרין ודאי שהורגל לשונו שלא לומר משיב הרוח ובודאי לא אמר, אם כן קל וחומר אם הרגל עצמו בקירוב תשעים פעמים ביום אחד שהורגל לשונו, ושוב בודאי לא אמר משיב הרוח, וכאן לא שייך שום יוכיח, שאין אנו מחדשים כאן שום דין חדש, שודאי אם לא אמר

ואין זה דומה למה שהביא הש"ך בסוף סי' ש"ז (סק"ה) בשם רש"ל (יש"ש ב"ק פרק החובל סימן כב) שאם סגר בהמת חבירו בחדר וביטלה ממלאכה שהוא פטור דאין משלמין בבהמה שבת בלא נזק^י. דשם לא באה בידו בתורת שכירות וצריכין אנו לחייבו מטעם שבת, בזה אמרין שאין משלמין שבת בבהמה, אבל היכא שקיבלה בשכירות אין אנו מחייבים אותו מטעם שבת, רק אנו מחייבין אותו מטעם שכירות.

ואף שהשולחן ערוך בסי' ש"ז סעיף ג' מיירי בשוכר ואפילו הכי פטור מטעם שאין שבת בבהמה, התם מיירי שמחזירה לבעליו אחר כלות השכירות אלא שהוכחשה כחש שסופה להתרפאות יעויין שם^י, וכיון שמחזירה הרי כלה שכירותו וצריכין אנו לחייבו מטעם שבת, בזה אמרין אין דין שבת בבהמה^י.

[שו"ת מהדו"ת חו"מ סי' נ"ו]

שו"ת נודע ביהודה

פלוטא הריפתא

ואם שור נגח הוא מתמוול שלשום והועד בבעליו ולא ישמרנו וגו' השור יסקל וגו'. (כא, כט)

ישוב הדין שמועיל לומר צ' פעמים 'מוריד הטל', אף לר"י שבקירב נגחותיו פטור

במשנה בבא קמא כ"ג ע"ב, מועד כל שהעידו בו שלשה ימים וכו' דברי ר' יהודה, ר' מאיר אומר מועד שהעידו בו שלשה פעמים.

ובגמ' שם, ור' מאיר מאי טעמא, דתניא אמר ר' מאיר ריחוק נגחותיו חייב קירב נגחותיו לא כל שכן, אמרו ליה זבה תוכיח שריחקה ראיותיה טמאה קירבה ראיותיה טהורה, אמר להן הרי הוא אומר (ויקרא טו, א) 'וזאת תהיה טמאתו בזובו', תלה הכתוב את הזב בראיות ואת הזבה בימים.

על דבר מה שכתב [השלחן ערוך] באו"ח סימן קי"ד סעיף ט', אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים, כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום, משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא הזכיר, עיין שם. והוא דעת הר"מ^י, והביא ראיה מדאמרין במסכת בבא קמא ריחוק נגחותיו חייב קירב נגחותיו לא כל שכן.

והקשו כל האחרונים, השל"ה (סוף הל' תפילה בהג"ה) והט"ז ומגן אברהם^ט (ס' קי"ד ס"ק י"ג) היאך מיייתי ראיה מר' מאיר, הא קיימא לן כר' יהודה

לבינו ולכן לא סתרי דברי השולחן ערוך אהדדי. ותו לא מידי כעת רק חיים ושלום.

ולכאנ' סתר רבינו א"ע ממה שמסיק בתשובה הקודמת (המובא בפנים), אולם הפתחי תשובה (סי' ש"ז סק"ב) נקט להלכה כתירוצו השני של רבינו, וכדמסיק בסיומן נו, וכתב דאע"פ שנדפס תשובה השני אח"כ, בודאי כתב תשובה נ"ז לפני סימן נ"ו, קודם שחזר בו שכאן הרי חזר בו מהתירוץ הראשון. [אולם עדיין צע"ק שהרי תשובה נז כתב בזקנותו בשנת תקמ"ג, ובסימן נו כתב על תי' הראשון שאמר כן בילדותו].

ה. ז"ל הש"ך: וכתב עוד מהרש"ל (ס' כב) מיהו שבת בלא נזק כגון שסגרה בחדר שאינה יכולה לעשות מלאכה פטור וכמו שכתב המרדכי ריש הגזל קמא וע"ש. ו. לשון השו"ע הובא בהערה לעיל.

ז. דברי רבינו הובא להלכה בפתחי תשובה חו"מ סי' ש"ק ב. וע"ע בקצוה"ח שם סק"ג.

ח. מהר"ם מרוטנבורג, הובא בטור שם עיין שם, וראה שם עוד שיטת רבינו פרץ החולק על זה.

ט. ראה שם מה שתיירץ על זה, וראה עוד ביושועות יעקב שם סק"ג.

י. כן מפורש בגמ' שם: אמר רב נחמן אמר רב אדא בר אבהו הלכה כר' יהודה במועד. וכן נפסק להלכה בשו"ע (חו"מ ס' שפט ס"ה).

יא. וכן משמע מדברי התוספות שהביא רבינו בתחילת דבריו, שלא נחלקו ר' יהודה ור' מאיר בסברא האם קירוב עדיף מריחוק או ריחוק עדיף מקירוב, אלא גם ר"י מודה שקירוב עדיף, אלא שמ"מ מוכיח מזה שהתורה לא מתחשבת בסברא זו ומחייב בריחוק יותר מבקירוב. אך ראה בתוספות רי"ד בב"ק שם שמבואר בדבריו שסובר שר"י חולק על עיקר הסברא של ר"מ, וסובר שריחוק עדיף מקירוב, וזבה תוכיח אין הכונה להוכיח מגזירת הכתוב, אלא שמשם ראיה לסברתו שריחוק עדיף מקירוב, וראה עוד בפני יהושע שם.

העיסוק, שאי אפשר להרויח כפלים כריוח הקצוב, ואולי לא היה הרויח כולו מספיק.

והכתוב משבח מדת הצדיק, לא מיבעיא שלא קיבל ריוח מפלגא מלוה, שזה מדת רשעים, אלא אפילו 'כספו' - דהיינו פלגא פקדון, שנקרא כספו וברשותו קיים, גם כן 'לא נתן בנשך', שגם מזה לא קיבל שום ריוח. ואם כן שפיר מדויק בקרא דמיירי שמלוה מעות שלא בריבית.

[דרוש סא אות י]

ציון לנפש חיה

עומקה דשמעתא

לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנשת אחרי רבים להטות. (כג, ב)

ביטול ברוב א"צ חד בתרי אלא יותר מן המיעוט

עיין מהרש"א (פסחים מד.) שכתב (בד"ה איתביה) דבטל ברוב היינו חד בתרי¹. ובמחילה מכבודו שלא זו שנעלם ממנו כל דברי הפוסקים², אלא שנעלם ממנו משנה ערוכה בריש פרק ד' דסנהדרין (לב.), דיני נפשות מטין לזכות על פי אחד ועל פי שנים לחוב, ואם כדברי מהרש"א דאחרי רבים להטות היינו חד בתרי, שהרי מה שבטל ברוב הכל אנו ילפינן מאחרי רבים להטות ברובא דאיתא קמנ³, ואם כן אי בעינן חד בתרי, והרי אין דיני נפשות בפחות מכ"ג דהיינו סנהדרי קטנה, ואיך משכחת על פי אחד או על פי שנים⁴.

[צל"ח פסחים מד.]

דגול מרבבה

אליבא דחילכתא

לא תבשל גדי בחלב אמו. (כג, יט)

בשיעור המתנה שש שעות בין בשר לחלב

בשלחן ערוך סימן פ"ט סעיף א', אכל בשר אפילו של חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו עד שיששה שעות, ואפילו אם שהה כשיעור אם יש בשר בין השניים צריך להסירו

ובהג"ה, ואם מצא אחר כך בשר שבין השניים ומסירו, צריך להדיח פיו קודם שיאכל גבינה. ובש"ך שם (סק"ג), כתב הר"ן (חולין לו:.) דאין צריך שהייה שש שעות מאותו זמן שמסירו, אלא מאכילה.

מכאן משמע להדיא, דשש שעות היינו מסוף אכילת הבשר עד תחילת סעודת הגבינה, שהרי מדהוצרך לפרש שאין צריך להמתין משעת הסרה, משמע אבל מסוף אכילה על כל פנים צריך להמתין⁵.

המהרש"א שם. ועי' מה שכתב בזה הפרי מגדים (פתיחה לתערובות שער התערובות ח"א ד"ה והנה יבש ביבש).

טז. כן כתבו רש"י (ביצה ג: ד"ה אפילו, וב"מ נג. ד"ה דאורייתא, וחולין צח: ד"ה דמדאורייתא) והתוספות (ע"ז סו. ד"ה אמר ר' יוחנן), עיין שם.

יז. ראה זו שהביא רבינו שא"צ חד בתרי ממש מסנהדרין כתבו גם הפוסקים ביו"ד סי' קט (ה"ל).

יח. משמע מלשון רבינו שפשיטא ליה שאין צריך להמתין שש שעות מסוף הסעודה שאכל בה בשר אלא מגמר אכילת הבשר, ויש לציין שדעת הערוך השולחן (סימן פט ס"ד) להחמיר להמתין שש שעות מגמר הסעודה של בשר.

משיב הרוח הרי התפלל כהוגן, דבשלמא אי הוי אמרינן שבשלשים יום כיון שהורגל - אף שאחר כך ודאי לא התפלל כהוגן - אף על פי כן מטעם גזירת הכתוב לפוטרו מתפלה על ידי הרגלו, שפיר הוי אמרינן שאם קירב ההרגל ביום אחד, אף שמורגל יותר, מכל מקום אם התפלל אחר כך שלא כהוגן שחייב להתפלל ואין ללמוד קל וחומר דובה תוכיח, אבל בנדון שלפנינו שאין הפטור והחויב מתפלה תלוי בגזירה, אלא כיון שמורגל ודאי התפלל יפה כפי החיוב, שוב אין לומר שום יוכיח, ואם כן דברי הר"מ שרירין ונסתר קושיית האחרונים².

[שו"ת מהדו"ק או"ח סי' כו]

דרשות נורע ביהודה

על דרך הפשט

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וגו' לא תשימון עליו נשך. (כב, כד)

ביאור הגמרא ש'כספו לא נתן בנשך' היינו שמלוה שלא בריבית

בגמרא מסכת ב"מ (ע"א.), תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר, כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בריבית, עליו הכתוב אומר (תהלים טו, ה) "כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם".

ולכאורה הדבר תמוה, שאף שאמת הדבר שהוא מצוה להלוות שלא בריבית, והוא מקרא מלא בתורה "אם כסף תלוה את עמי", מכל מקום בקרא שהביא רבי שמעון בן אלעזר לא נאמר 'כספו נתן שלא בנשך', רק נאמר 'כספו לא נתן בנשך', ומשמעות הקרא שהיה בשב ואל תעשה שלא הלוה כלל, ומנא ליה לרבי שמעון בן אלעזר למדרש שמלוה שלא בריבית.

ופשוטו של דברים נראין, דדרש ממה שנאמר "עושה אלה לא ימוט", והרי מי שאינו מלוה בריבית לא נקרא עושה, רק שב ואל תעשה, ולכן דריש מינייה שמלוה מעותיו שלא בריבית².

והדבר מרומז בקרא במה דקאמר 'כספו' לא נתן בנשך, והוי ליה לומר 'כסף' לא נתן בנשך, וכי דוקא כספו אסור להלוות בריבית, והלא גם של אחרים כגון אפוטרופסים וכדומה אסור ליתן בריבית. ונראה בזה, משום דהאי עסקא הוי פלגא מלוה ופלגא פקדון (ב"מ קד:), והפלגא מלוה שוב אינו נקרא על שם המלוה והוא באחריותו, ומפלגא מלוה אינו רשאי לקבל שום ריוח כי ריבית גמור הוא, ועיקר ההיתר שמקבל ריוח מפלגא פקדון, ובעונותינו הרבים נפרץ שכמה בעלי הלואה מבליעים דמי אתרוג בלולב, ומכבידים ריוח הרבה על

יב. דברי רבינו הובא גם בשו"ת מהרש"ם חלק ג' סי' שנה, עיין שם.

יג. וכן כתב המהר"ם שיף שם. וראה מה שכתבו הקיקיון דיונה והפני יהושע שם. יד. וכן משמע ממשטות לשון הרמב"ם (מאכלות אסורות טו, ד), שכתב 'אם היה חלב האליה כשתים בחלב הכליות הרי הכל מותר מן התורה', עיי"ש. אמנם עי' מה שכתבו בשו"ת מהרל"ח (סי' פח) ובפרי חדש (או"ח סי' תמו ס"ק ט, ויו"ד סי' קט ס"ד) בדעת הרמב"ם שם.

טו. שטמ"ק ביצה ד. בשם מורו, החינוך מצוה שסח בענין טעם כעיקר, וכן מבואר בש"ך יו"ד סי' קט (סק"ו), ובביאור הגר"א (שם סק"ד), ובמגן אברהם (סי' תנה ס"ק טו), ובפרי חדש (ה"ל בהערה הקודמת), כולם כאחד הסכימו שא"צ שיהיה כפליים, אלא כל שההיתר הוא יותר מהאיסור בטל ברוב, ודלא כמהרש"א. וכן העיר המגיה על

יח), ובעת מותו ימיו חסרים, ומחוייב להתגלגל עוד הפעם, כולי האי ואולי ישלים זמנו.

[צל"ח יומא פו:]

ציון לנפש חיה

דרוש ופולפל

ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה. (כד, ג)

שלושת הימים ה' ו' ז' סיון נקראו מתן תורה

בגמרא מסכת פסחים (סח:), דתניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוה אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה, ר' יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו למודים... א"ר אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא.

נראה לענ"ד דהיינו לדידן שחדשי הקיץ סדורים ואינם משתנים, ותמיד עצרת בששה בסיון שהוא יום שנתנה בו תורה, אבל בימי ר' אליעזר הגדול ור' יהושע שהיו בזמן הבית לא היה עצרת תמיד ביום מתן תורה, שהרי עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה כדאמרין במסכת ר"ה (ו:), ואז היה עצרת רק כמו שאר ימים טובים, {ובזה נדחה קושית התוספות בד"ה הכל מודים, יעויין שם¹}, ובודאי שבזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, לא היה אפשר לחלק ביום טוב של עצרת בין שנה לחברתה, ולומר שבשנה שאירע עצרת בששה בסיון אז בעינן לכם, ובשאר שנים לא בעינן, {ואולי זהו עצמו כוונת התוספות בתירוצם, דהא דבעינן בעצרת לכם לאו מקרא וכו'², היינו דלא שייך ללמוד זה מקרא וכו"ל}. ועיין בתשובת הריב"ש סימן צ"ו³.

אלא דקשיא לי, דהא מרא דמימרא זו שהכל מודים בעצרת הוא ר' אלעזר בן פדת תלמידו של ר' יוחנן⁴, ובימיו עדיין היו מקדשים על פי הראיה, וכדאמרין בסוף פרק קמא דר"ה (כא:). דאיכא דר' יוחנן על תלמידיו דמטו לאתרא דמטו שלוחי ניסן וכו', עיין שם, ואם כן איך אמר ר' אלעזר הכל מודים בעצרת. ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם בפרק ה' מהל' קידוש החודש (ה"ה) שעד אביי ורבא היו מקדשין על פי הראיה⁵.

כד. התוספות שם הקשו על מה שאמר ר' אליעזר במשנה (שם סה:): על דברי ר' יהושע, שהוכיח מיום טוב שאע"פ שהתירו בו מלאכה דאורייתא לצורך אוכל נפש, מ"מ לא התירו בו שבות שיוכל לעשותה מבעוד יום, א"כ הוא הדין לענין קרבן פסח שאינו דוחה שבות דרבנן שהיה אפשר לעשותה מבעוד יום, וקאמר ר' אליעזר 'מה ראיה רשות למצוה', שאין ראיה מעשיית צרכי יום טוב שהם רשות, להקרבת הפסח שהוא מצוה. והקשו התוספות שהרי אפשר להוכיח מעצרת שהוא מצוה לכו"ע. ולפי דברי רבינו אפשר לתרץ שהרי בזמן שקידשו ע"פ הראיה לא נאמר הכל מודים דבעינן נמי לכם, מכיוון שאינו חל לעולם ביום שניתנה בו תורה.

כה. התוספות שם תירצו: ויש לומר דהא דבעי ר' אליעזר בעצרת לכם לאו דוקא מקרא אלא מסברא.

כו. הריב"ש שם הוכיח מדברי הגמ' הנ"ל שלא הקפידו בזמן שקידשו ע"פ הראיה שיחול שבועות ביום שניתנה בו תורה, וכפי שמביא רבינו בהמשך דבריו.

כז. כמבואר ביומא נג. ועי' ירושלמי סנהדרין (פ"א ה"א).

כח. ז"ל הרמב"ם שם: ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה, מסוף חכמי תלמוד בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע, אבל בימי חכמי

וכן מוכח בשורש הדין שבגמרא (חולין קה:). ואילו אנא בסעודה אחריתא אכילנא⁶, וכתב הרמב"ם בסוף פרק ט מהלכות מאכלות אסורות (הלכה כח) שהוא כמו שש שעות. והנה לא מצינו מאיזה מקום למד הרמב"ם שהוא שש שעות. והלחם משנה (שם) פירש הדבר דמר עוקבא שאמר בסעודה אחריתא תלמיד חכם הוה, וזמן סעודה שלו בשעה ששית, והמתין עד הערב, עיין בלחם משנה⁷. והרי סעודת תלמיד חכם היינו בשעה ששית (שבת י. פסחים יב:), משמע לי שהתחלת הסעודה הוא בשעה ששית, וכן מפורש בבית יוסף חושן משפט סימן ה'כא, ואף שהסמ"ע שם (סק"י) דחה קושית הבית יוסף, היינו שאם יושבים בדין יכולים לאחר זמן סעודה עד סוף שעה ששית ולא גרע מטעם מידי, אבל מודה הסמ"ע שעיקר זמן סעודה הוא בשעה ששית ממש, אם כן זמן סעודה הוא בשעה ששית ומסוף הסעודה עד הערב שש שעות.

[דגול מרבבה סימן פט בש"ך ס"ק ג']

ציון לנפש חיה

דרוש מוסר

את מספר ימים אמלא. (כג, כו)

ימי אדם קצובים לו לפרוע חובו המוטל עליו להלשים נפשו

בגמרא מסכת יבמות (מט:): "את מספר ימים אמלא" - אלו שני דורות¹, זכה משלימין לו, לא זכה פוחתין לו, דברי ר' עקיבא, וחכמים אומרים זכה מוסיפים לו, לא זכה פוחתין לו. ופירש רש"י, 'זכה מוסיפין' - והאי 'אמלא' לשון תוספת היא. והנה קשיא לי, דעל כל פנים חרוצים ימיו במספר, דהרי "את מספר" כתיב, מכלל דאיכא מספר, והיא גופא קשיא לרבנן, למאי הלכתא המספר הזה, ולמה הוקבע מספר כלל, כיון שהכל לפי הזכות והחוב הן חסר והן יתיר.

אלא ודאי שימי האדם קצובים לו על כל פנים לפרוע חובו המוטל עליו דבר יום ביומו, שבעת מותו לא יחסר יומו, ואז הוא בא לעולם הבא בשלימות בלי גריעותא, ועל זה נאמר (בראשית כד, א) "ואברהם זקן בא בימים", שבא עם הימים, ולא איבד זמנו, וכל יום קנה לעצמו קנין שלימות בפועל².

אבל הימים שהלכו באיבוד זמנו בדברים בטלים, והימים ההם לא קנו מציאות, כי אין להם חיות, והרשעים בחייהם קרויים מתים (נכרות

יט. ז"ל הגמ' שם: אמר מר עוקבא, אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא האידינא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא, ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא לסעודתא אחריתא אכילנא.

כ. וכ"כ בביאור הגר"א (ויד"ס פט סק"ב).

כא. ראה שם שתמה על הטור שכתב שזמן ישיבת הדינים הוא עד חצי היום, שהיה לו לומר עד תחילת שעה ששית שאז הוא תחילת סעודתם.

כב. שנים שפוסקין לאדם בשעת לידתו. (רש"י).

כג. ראה זוהר הק' ויחי רכז ע"א: באברהם דזכה מה כתיב בא בימים, משום דזכה, כד אסתלק מהאי עולמא באינון יומין ממש דיליה עאל ואתלבש בהו, ולא גרע מהווא לבוש יקר כלום, דכתיב בא בימים.

ורבינו בצל"ח שם לפני כן האריך בזה, וז"ל: הנה בריאת האדם לא תוהו בראו כי אם לקנות שלימות ולהשלים חוקו בתורה ובעבודה עבודת הקודש, וכשכיר יקוה יומו ובא בשכרו, וזהו השלמת הנפש כל ימי חלדו אדם, אם לא איבד זמנו, וכל ימיו חרותים אחד לא נעדר, הרי הוא מושלם בשלימות, אבל אם איבד זמנו בדברי הבאי בשחוק וקלות ראש או בדברי בטלה בלי תורה ומצוות, וק"ו אם פשע והעוה באיזה יום, הרי היום ההוא חסר מימי חייו ולא הושלם חוקו. עכ"ל, ועיי"ש מה שהאריך לפרש בזה כמה פסוקים ומאמרי חז"ל.

והנה אי עולה שהקריבו בני ישראל במדבר עולת תמיד הוה, יש להוכיח דתמיד של שחר קרב והולך עד חצות. דהכי כתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות. וקשיא לי, בשלמא למאן דאמר עולת ראייה, היינו דכתיב עולות לשון רבים, שהרבה עולות הקריבו כל אחד מישראל עולת ראייה אחת, אלא למאן דאמר עולת תמיד הוה, מאי עולות לשון רבים. וצריך לומר עולת תמיד של שחר ועולת תמיד של בין הערבים. וקשיא סיפא דקרא ויזבחו שלמים, היאך הקריבו שלמים אחר תמיד של בין הערבים, הא בעינן עליה השלם (פסחים נח). וצריך לומר כדעת הירושלמי (מגילה פ"א ה"א) דמפרש דהאי שלמים לא קאי על קרבנות שלמים, כי אם קאי אדלעיל אעולות, שהעולות היו שלימים בלי הפשט ונתוח.

והנה רש"י פירש ויקח משה חצי הדם וישם באגנות, שני אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים, עיין שם. והנה לפי הנ"ל דלמאן דאמר עולת תמיד לא הקריבו שלמים כלל, אם כן מאי אגנות לשון רבים. וצריך לומר, אחד לחצי דם עולת תמיד של שחר, ואחד לחצי דם של תמיד של בין הערבים, ומוכרח להיות שהיו שניהם ברגע אחד. והנה תמיד של בין הערבים זמנו תיכף אחר שש מכי ינטה שמש למערב, כמו שכתב רש"י בריש פרק תמיד נשחט (פסחים נח). ואם כן בשלמא אי תמיד של שחר זמנו עד חצות, משכחת שניהם ברגע אחד זה אחר זה, זה רגע קודם חצות, וזה אחריו רגע אחר חצות, אבל אם תמיד של שחר רק עד ארבע שעות, אם כן אי אפשר לשניהם יחדיו, ואם כן מוכח דזמנו עד חצות.

[דורש לציון סוף דרוש ו]

וקמין הכהן

ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה (כד, ג) ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח. ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ויקח משה את הדם ויזרק על העם וגו' (כד, ה-ח)

ביאור הקרא על דרך הפשט

בפסוק ויאמרו כל הדברים אשר דיבר ה' נעשה. וכתב, ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח ויקח ספר הברית כו'. פירש רש"י, "ויזרוק" ענין הזאה, ותרגמו, 'זורק על מדבחה לכפרא על עמא'. ואחר כך כתיב, ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דיבר ד' נעשה ונשמע.

הנה יש לדקדק אמאי קאמר בתחילה "נעשה" לבדו ואח"כ "נעשה ונשמע". ועוד מה שייך זו [לפירושו] של רש"י דפירש 'לכפרא על עמא'.

אלא יש לתרץ בטוב טעם ודעת. עיין במסכת שבת פרק תשיעי אמר ר' עקיבא איתא שם עתידין ישראל ליתן את הדין על אשר קידמו

והיה מכאן קצת ראייה השואל שם בתשובות הריב"ש, דאף בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, אפילו הכי באייר וסיון לא השגיחו על הראיה, והיו זהירין שיבוא עצרת ביום מתן תורה. אלא שראיית הריב"ש מדתני רב שמעיה עצרת פעמים חמשה, היא ראייה שאי אפשר לדחותה.

והנראה לע"ד בזה, על פי מה שכתבו התוספות במסכת שבת (פח. בד"ה כפה עליהן הר כגיגית), וז"ל, ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע, שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה, ע"כ לשון התוספות. והנה נעשה ונשמע אמרו בחמשה בסיון, וכמו שפירש רש"י בפרשת משפטים בפסוק (להלן פסוק ד) "ויכתוב משה וגו' וישכם בבוקר", ופירש רש"י "בבוקר" חמשה בסיון, ושם כתיב "כל אשר דבר ה' נעשה", והתחיל קבלת התורה אז, שהרי קיבלו עליהם לשמוע ולעשות, אמנם לא נגמר עד מתן תורה ממש שראו האש הגדולה ולא חזרו בהם.

ובמסכת ע"ז (ג.) בתוספות ד"ה יום השישי הקשו למאן דאמר בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות מאי יום השישי, ויש לומר וכו', אי נמי ראויה ליתן בששה, אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו, עכ"ל התוספות.

ולכן נראה לע"ד כל הני תלתא יומי נקראים מתן תורה, בחמשה קבלנו עלינו נעשה ונשמע, בששה בו נתקיים העולם על המחשבה שהיתה ראויה לינתן בו ביום, ובשביעי היתה קבלת התורה בפועל, ושפיר אמר ר' אלעזר הכל מודים בעצרת וכו' יום שנתנה בו תורה לישראל, דבאיזה יום שיחול בו עצרת נקרא יום מתן תורה.

ובזה מתורץ קושיית המגן אברהם בריש סי' תצ"ד, שהקשה איך אנו אומרים בחג השבועות יום מתן תורתנו, והלא קיימא לן כר' יוסי (דב' בסיון ניתנה תורה), עיין שם. ולפי מה שכתבתי ניהא.

ואפשר שזה רמז ההוא גלילאה במסכת שבת (פא.), בריך רחמנא דיהיב אוריין תליתאי וכו' ביומא תליתאי^ט, אך שאין כאן מקום להאריך בדברי אגדה.

[צל"ח פסחים סח:]

דורש לציון

וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים. ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח. (כד, ה-ו)

ביאור 'עולות' לשון רבים

בגמרא מסכת חגיגה (ו. במתני'): קסברי בית הלל עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוא, ובית שמאי סברי עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראייה הוא.

במסכת ברכות (כו.), תפלת השחר עד חצות, שכן תמיד של שחר קרב והולך עד חצות, ר' יהודה אומר עד ארבע שעות, שתמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות.

כט. שכל שלשת הימים נקראים ימי מתן תורה וכו"ל.

משנה וכן בימי חכמי תלמוד עד ימי אב"י ורבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין.

אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, נמצא שרצו לקבל כל המצוות. ויקח משה את הדם כו' אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה, משמע על כל הדברים כל המצוות, ודוק כי נכון.

[ויקמץ הכהן^י]

נעשה לנשמע^ל. ופירש המהרש"א (ד"ה בשעה שהקדימו) "נעשה" הם מצוות עשה ו"נשמע" הם מצוות לא תעשה, עיין שם היטב^ל. ובזה מתורץ, ויאמר כל אשר דיבר ה' נעשה, הם מצוות עשה, מיד כששמע משה דלא רצו לקבל אלא מצוות עשה, מיד בנה מדבחה וישם חצי הדם באגנות וחצי הדם זרק, ושפיר פירש לכפרה כנגד חצי המצוות שהם לא תעשה שלא רצו לקבל. ויקח ספר הברית וכו' ויאמרו כל

מראה יחזקאל

מראי מקומות על פרשת השבוע מספרי רבינו אשר לא הבאנו בגליון זה.

וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות. (כא, יד) עבודה בכהן הפסול לעדות ראה צל"ח חולין כד. | רק שבתו יתן ורפא ירפא. (כא, יט) עדות שאי אתה יכול להזימה בממונו ראה שו"ת מהדו"ק אבה"ע סי' עד | וכי יגח שור את איש וגו' סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי. (כא, כח) שיעור הנאה באיסורי הנאה ראה צל"ח פסחים כב: | וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה. (כב, טו) שיעור כתובה בבעולת עצמו ראה שו"ת מהדו"ת אבה"ע סי' לג | ובשר בשדה טרפה לא תאכלו וגו'. (כב, ל) חלב של אבר או בשר מדולדל ראה דגול מרבבה תנינא יו"ד סי' נ"ה ס"ה | ובשר בשדה טריפה לא תאכלו. (כב, ל) לשיטת הרמב"ם אין לוקין על לאו זה - משום שהוא לאו שבכללות ראה צל"ח חולין סח: | אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס. (כג, א) רשע דחמס ורשע סתם לענין פסול עדות ראה שו"ת מהדו"ק אבה"ע סי' נז | אחרי רבים להטות. (כג, ב) רוב בבני נח ובביאור דין הרמב"ם שכן קטורה שנתערב חייב מילה מבין רבינו הגר"ש לנדא, ראה צל"ח סנהדרין נט: | שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'. (כג, יז) בענין החיוב להקביל פני רבו ברגל בזמן הזה. ראה שו"ת מהדו"ת או"ח סי' צד | לא תבשל גדי בחלב אמו. (כג, יט) איסור הנאה בבשר נבילה שנתבשל עם חלב ראה דגול מרבבה יו"ד סי' פז ס"ג | לא תבשל גדי בחלב אמו. (כג, יט) בשר בחלב בבן פקועה ראה שו"ת מהדו"ת יו"ד סי' לו

גליון זה נתנרב לעילוי נשמת

אי"ש חי ורב פעלים, חכם ונכון וירא אלוקים
שריד לדור דעה, ותיק וחסיד מחסירי קמאי
עסק בצרכי ציבור באמונה ברעה ובתבונה
מחנך ומשפיע תורה וחסידות ומסורת זקנים

הרבני החסיד המרומם

מוה"ר יוסף שמואל ב"ר מתתיהו לאנדוי ז"ל

נכד מרן רבינו זצ"ל

נלב"ע בשיבה טובה ביום ז' אדר ראשון תשע"ד לפ"ק

תחא נשמתו צרורה בצרור החיים

שהקדימו נעשה לנשמע, דהיינו שקבלו עליהם שני חלקי התורה, הא', עשיים שבתורה דהיינו 'נעשה', והב', הלאוין שבתורה דהיינו 'נשמע', והקדימו לקיים העשיים קודם שמיעת הלאוין זכו עוד לב' כתרים הללו, דהיינו מלכות וכהונה, וכל מלאך משישים רבוא נשא ב' כתרים, האחד בימין כנגד הכהונה שהיא מדת חסד, וכתר הב' בשמאל היא כתר מלכות על שם מדת הדין, ובדוגמא זו נגד נעשה שהם העשיים על שם מדת הרחמים, ונשמע שהם הלאוין על שם הדין (עי' שם המשך דברי המהרש"א).

לב. להגאון ר' יוסף כהנא מקראטשין תלמידו של הגאון ר' יוסף מפוזנא זצ"ל חתן רבינו, בשם רבינו זצ"ל, (הספר נדפס לראשונה מכת"י בספר חידושי רבינו יוסף מפוזנא, ירושלים תש"ס).

ל. לשון זה ליתא במסכת שבת, אלא במדרש משלי (פרשה ו), וז"ל: "נוקשת באמרי פין" (משלי ו, ב), עתיד הקב"ה לומר לישראל הואיל ושכחתם את התורה מפיהם אני דן אתכם ליום הדין על שאמרתם "נעשה ונשמע", היכן היא אמירה ושמיעה ומשם הוא תופשם, לכך נאמר "נוקשת באמרי פין".

והמהרש"א המבואר בסמוך הוא על הגמ' במסכת שבת דף פח. אמר רבי אלעזר, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן, מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (תהלים קג, כ) "ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו", ברישא עשי, והדר לשמע. ע"כ.

לא. ז"ל המהרש"א: בשעה שהקדימו כו'. קשרו לו ב' כתרים כו', עיין בתוס' ז"ל התוס': שני כתרים, של הוד היו, לפיכך כשנטל משה קרן אור פניו, והוא מבואר שעל ידי כתר תורה זכו עוד לשני כתרים, שהם המלכות והכהונה, וזה שכתוב במתן תורה (ויט, ו) "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'", דהיינו כתר מלכות וכתר כהונה, ומשום